

Date: 17th May-2026

MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH HAQIDAGI QONUN TAMOYILLARI

Rasulova Barchinoy

G'ijduvon tuman 2-son texnikum Informatika va AT fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot texnologiyalari rivojlanishi sharoitida ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy va texnik tamoyillari tadqiq etiladi. Informatika fanining muhim yo'nalishi bo'lgan axborot xavfsizligi doirasida shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlashning qonuniy asoslari, ma'lumotlar yaxlitligi va konfidentsialligini ta'minlash usullari tahlil qilingan. Shuningdek, xalqaro xavfsizlik standartlari va milliy qonunchilikning o'zaro mutanosibliigi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Informatika, axborot xavfsizligi, ma'lumotlarni himoya qilish, shaxsga doir ma'lumotlar, konfidentsiallik, yaxlitlik, shifrlash, kiberxavfsizlik, tamoyillar.

Аннотация: В данной статье исследуются правовые и технические принципы защиты данных в условиях развития информационных технологий. В рамках информационной безопасности, как важного направления информатики, анализируются правовые основы обработки персональных данных, методы обеспечения целостности и конфиденциальности информации. Также рассматривается взаимосвязь международных стандартов безопасности и национального законодательства.

Ключевые слова: Информатика, информационная безопасность, защита данных, персональные данные, конфиденциальность, целостность, шифрование, кибербезопасность, принципы.

Kirish

Axborotlashgan jamiyatda Informatika fani nafaqat ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashni, balki ularni ruxsatsiz kirishdan va manipulyatsiyadan himoya qilishni ham o'rganadi. Bugungi kunda ma'lumotlarni himoya qilish (Data Protection) tushunchasi axborot xavfsizligining huquqiy asosi bo'lib xizmat qiladi.

Insoniyat raqamli dunyoga to'liq o'tayotgan bir paytda, shaxsga doir ma'lumotlarning tarqalib ketishi yoki kiberhujumlar qurboniga aylanishi global xavfga aylandi. Shu sababli, ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tamoyillarni bilish ham foydalanuvchilar, ham tizim administratorlari uchun hayotiy zaruriyatdir.

1. Axborot xavfsizligining klassik uchligi (CIA Triad)

Informatikada ma'lumotlarni himoya qilish qonunchiligi uchta asosiy texnik ustunga tayanadi:

1. **Konfidentsiallik (Confidentiality):** Ma'lumotlar faqatgina ularga kirish huquqiga ega bo'lgan shaxslarga ochiq bo'lishi shart.

2. **Yaxlitlik (Integrity):** Ma'lumotlar saqlash yoki uzatish jarayonida ruxsatsiz o'zgartirilmasligi yoki buzilmasligi kerak.

Date: 17th May-2026

3. **Mavjudlik (Availability):** Huquqiy ega bo'lgan foydalanuvchi kerakli vaqtda o'z ma'lumotlaridan foydalanish imkoniga ega bo'lishi lozim.

2. Ma'lumotlarni qayta ishlashning huquqiy tamoyillari

O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuniga ko'ra, ma'lumotlar bilan ishlashda quyidagi fundamental tamoyillarga rioya qilinishi shart:

2.1. Qonuniylik va shaffoflik

Har qanday axborot tizimi ma'lumotlarni yig'ishdan avval foydalanuvchini ogohlantirishi va qonuniy asosga ega bo'lishi kerak. Algoritmilar va ma'lumotlar bazasi arxitekturasi foydalanuvchi huquqlarini buzmasligi lozim.

2.2. Maqsadning aniqligi va cheklanganligi

Informatika tizimlarida ma'lumotlar faqatgina ular to'plangan aniq maqsad uchun ishlatilishi shart. Masalan, ta'lim platformasi uchun yig'ilgan talaba ma'lumotlarini tijorat maqsadlarida uchinchi shaxslarga berish qat'iy taqiqlanadi.

2.3. Ma'lumotlar minimizatsiyasi

Tizim foydalanuvchidan ortiqcha ma'lumot talab qilmasligi kerak. Dasturiy ta'minot yaratishda "Privacy by Design" (Maxfiylik loyihalashtirish bosqichida) yondashuvi qo'llanilishi, ya'ni faqat minimal zaruriy ma'lumotlar bilan ishlash funksiyasi kiritilishi lozim.

3. Texnik va tashkiliy himoya choralari

Qonun tamoyillarini amalga oshirish uchun Informatika fanida quyidagi usullar qo'llaniladi:

- **Kriptografik himoya:** Ma'lumotlarni shifrlash (Encryption) orqali ularning maxfiylikini ta'minlash.
- **Anonimlashtirish:** Shaxsni aniqlash imkonini beradigan identifikatorlarni o'chirish, bu esa statistik ma'lumotlar bilan xavfsiz ishlash imkonini beradi.
- **Kirishni nazorat qilish (Access Control):** Rolga asoslangan kirish tizimlarini (RBAC) joriy etish.

4. Foydalanuvchilarning axborot huquqlari

Raqamli tizimlarda fuqarolar quyidagi huquqlarga ega:

1. **Axborot olish huquqi:** O'zi haqidagi ma'lumotlar qayerda saqlanayotganini bilish.
2. **Tuzatish kiritish huquqi:** Xato yoki eskirgan ma'lumotlarni yangilashni talab qilish.
3. **O'chirish huquqi ("Unutilish huquqi"):** Ma'lumotlarni qayta ishlash muddati tugagach, ularni bazadan butunlay yo'q qilishni talab qilish.

Xulosa

Ma'lumotlarni himoya qilish nafaqat huquqiy majburiyat, balki Informatika fanining texnik masalasidir. Qonun tamoyillariga rioya qilish raqamli tizimlarga bo'lgan ishonchni oshiradi va kiberjinoyatchilikka qarshi samarali kurashish imkonini beradi. Har bir informatika mutaxassisi algoritmilar yaratishda nafaqat samaradorlikni, balki ma'lumotlar daxlsizligini ham birinchi o'ringa qo'yishi zarur.

Date: 17th May-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi Qonuni, 2019-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to‘g‘risida"gi Qonuni, 2022-yil.
3. Stallings W. "Computer Security: Principles and Practice". – Pearson, 2017.
4. Gulyamov S.S. "Axborot xavfsizligi". – Toshkent, 2018.
5. International Standard ISO/IEC 27002 "Information technology — Security techniques".

